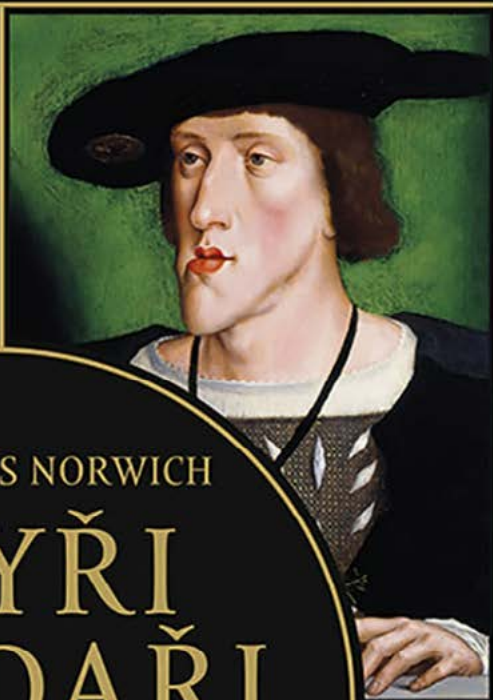
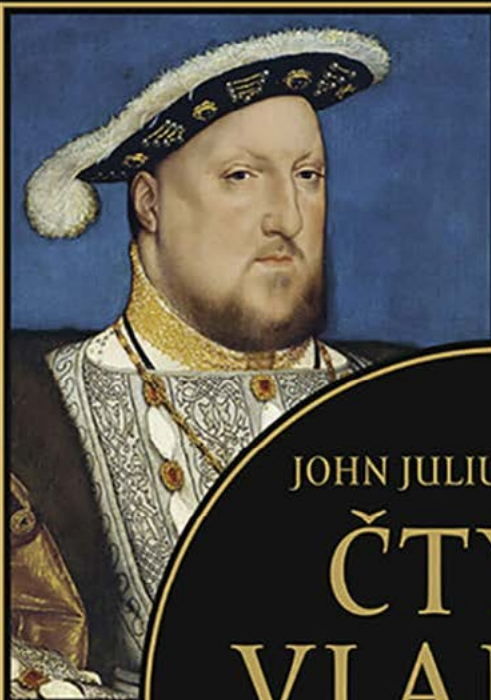

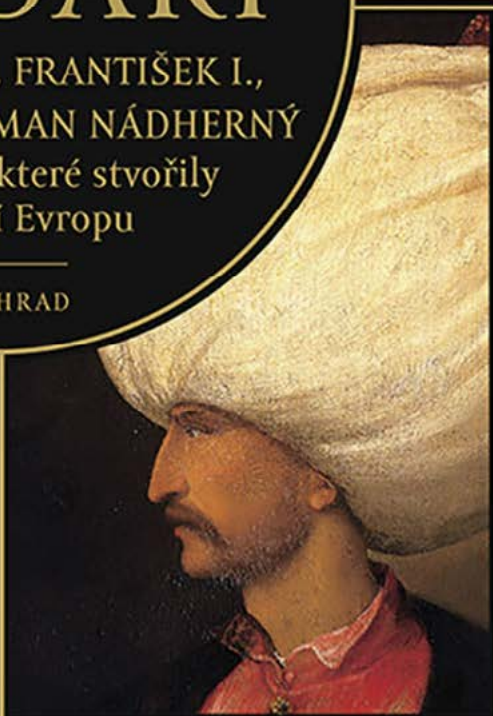
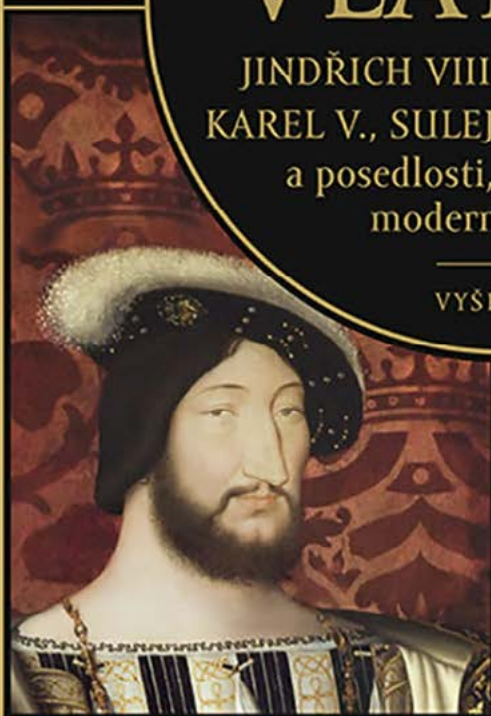

JOHN JULIUS NORWICH

ČTYŘI VLADAŘI

JINDŘICH VIII., FRANTIŠEK I.,
KAREL V., SULEJMAN NÁDHERNÝ
a posedlosti, které stvořily
moderní Evropu

VYŠEHRAD

Čtyři vladaři

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.ivysehrad.cz
www.albatrosmedia.cz

John Julius Norwich
Čtyři vladaři – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2019

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS **MEDIA**

JOHN JULIUS NORWICH

ČTYŘI VLADAŘI

JINDŘICH VIII., FRANTIŠEK I.,
KAREL V., SULEJMAN NÁDHERNÝ
a posedlosti, které stvořily
moderní Evropu

JOHN JULIUS NORWICH

ČTYŘI VLADAŘI

JINDŘICH VIII., FRANTIŠEK I.,
KAREL V., SULEJMAN NÁDHERNÝ
a posedlosti, které stvořily
moderní Evropu

VYŠEHRAÐ

Moll

OBSAH

Předmluva	11
1	
Měli Evropu v hrsti	17
2	
„Květ a síla mládí“	47
3	
„Všechno je ztraceno, zbývá mi jen čest“	77
4	
„Dost, můj synu!“	111
5	
„Jako sultánův bratr“	141
6	
„Škodlivá pro naše království“	165
7	
„Přiměřená lítost“	191

8	
Fray Carlos	
a „velký buben vítězství“	211

9	
Hodna oslavy	243

Poděkování	251
Původ ilustrací	252
Bibliografie	253
Rejstřík	254

PŘEDMLUVA

*Prolhaný král Hal měl skvělý den;
oženil se s pultuctem královen.
Se třemi Katuškami měl ohlášky,
a jedna byla Jane, a dvě Aničky.*

Tyto řádky, a několik následujících slok, jsem se naučil asi ve věku pěti let. Pocházely z nádherné knížky *Kings and Queens (Králové a královny)* od Herberta a Eleanor Farjeonových, v níž každá dvoustrana měla na levé straně barevný obrázek monarchy a na pravé legrační verše. Moje matka koupila dva výtisky, rozřezala je a většinu obrázků připevnila na velké plátno v dětském pokoji. A tak jsem s nimi téměř doslova vyrůstal a nemohu si vzpomenout na okamžik, kdy bych je všechny nepoznával, včetně pořadí, ve kterém šly za sebou. Protože jsme začínali Vilémem Dobyvatelem a v každém sloupci bylo šest králů či královen, Jindřich VIII. byl druhý odspodu ve čtvrtém sloupci. Zdálo se mi, že ho velmi dobře znám.

Začít poznávat Františka I. mně trvalo podstatně déle. Farjeonovi si bohužel nikdy nenašli čas, aby pro francouzskou historii udělali totéž, co pro anglickou, a v oněch předválečných letech bylo základní historické vzdělání v Anglii skoro neuvěřitelně omezené. Nikdy nám nevyprávěli, co se odehrávalo v Evropě, s výjimkou oněch událostí, kdy jsme v cizině vyhráli nějakou bitvu, jako u Azincourtu či Blenheimu. Nevěděli jsme nic o Itálii, kde Britové do dvacátého

století sotva kdy vybojovali nějakou bitvu – střet u Maidy (podle údolí Maida Vale) z r. 1806 je jediný, na který si vzpomenu, a určitě nám o tom nikdy nikdo nic neřekl. A jen velmi málo jsme se dozvěděli o Španělsku – znali jsme především příběh Armady. Pokud jde o byzantskou říši, jež trvala přes tisíc let a po staletí dominovala civilizovanému světu, myslím, že před příchodem do Oxfordu jsem se o ní sotva co doslechl. A František musel čekat, dokud jsme se neusadili ve Francii, kdy jsme se moji rodiče a já cestou na jih vždy zastavili ve Fontainebleau a já se na kole vypravil na okružní jízdu po zámcích na Loire.

Ještě větší výzvou byl Karel V. Předpokládám, že během mých formativních let jsme si o něm mysleli – pokud jsme si vůbec něco mysleli –, že je to Němec; a protože jsme byli ve válce s Německem, v zásadě jsme ho přehlíželi. (Ovšem byl také Španěl, ale tenkrát jsme nebyli moc nadšení ani ze Španělska.) A nutno říci, že se nám nelíbilo ani jeho vzezření – ta strašná habsburská čelist a brada. Mimoto byl proti Martinu Lutherovi, do kterého byla většina anglických škol blázen. Teprve když jsem psal o papežství, dost jsem se toho o něm naučil. „Měl malou představivost“, napsal jsem, „a žádné vlastní myšlenky“, což se mi dnes jeví jako značně nespravedlivé. Byl určitě mnohem inteligentnější než jeho majestátně nudný syn Filip II. V každém případě se domnívám, že Karel V. zůstával v mé mysli poněkud ve stínu, dokud jsem se nezačal zabývat knihou, již držíte v ruce.

No a Sulejman Nádherný, věčný outsider. Ale zmínily se anglické přípravné a veřejné školy vůbec kdy o turecké říši? Sdělily nám kdy něco o bitvě u Moháče – jednom z největších vojenských střetnutí, které zažila střední Evropa? Nebo o tom, jak Turci dvakrát dosáhli bran Vídně a – což je určitě ze všeho nejvíc překvapující – jak v r. 1543 oblehli a vydrancovali město Nice, právě Nice, přičemž je horlivě podporovala francouzská armáda? Ovšemže ne. Myslím, že jsem poprvé poznal Sulejmana – lze-li to takto říci, protože ho s výjimkou několika důvěrníků dobře neznal nikdo – v sedmdesátých letech, kdy jsem připravoval sérii šesti filmů pro BBC o památkách

Turecka, z nichž poslední se věnoval Osmanům. Jeho biografii je poskrovnu. Jednu napsal Antony Bridge, bývalý děkan v Guildfordu, ale zásadní životopis v angličtině musí být teprve napsán, což nebude jednoduché. Protože Kemal Atatürk zavedl v r. 1928 latinskou abecedu, stará arabská abeceda se přestala v tureckých školách vyučovat. Výsledkem je, že kromě několika málo učenců v Turecku nikdo nedokáže číst knihy, vydané před tímto datem.

Jindřich, František, Karel a Sulejman – ve kterém okamžiku jsem je začal chápat jako celistvý fenomén, jež společně utvářeli, a jako možný námět samostatné knihy? Poprvé to myslím bylo před deseti nebo dvanácti lety, kdy jsem psal o Středomoří. Ale ta myšlenka byla tehdy zcela vágní a na mysli jsem měl jiné věci. Hrubé obrysy začala dostávat teprve o pět let později, kdy – třebaže jsem se zabýval především papeži – mě znovu ohromilo, jakými obry tito čtyři muži byli, jak naprosto zastiňovali své předchůdce i následovníky a konečně, jak hluboký otisk zanechali ve století, ve kterém žili. Jsem si docela jist, že součástí oné představy byla i jakási kniha. Jen doufám, že je to právě tato.

*John Julius Norwich,
duben 2016*

1

MĚLI EVROPU V HRSTI

ŽÍT NA POČÁTKU 16. století bylo vzrušující. Ze středověké feudální Evropy se rychlým tempem utvářel shluk národních států. Jednota západního křesťanstva byla ohrožena více než kdy předtím a skutečně zanikla dříve, než 16. století urazilo čtvrtinu své cesty. Osmanští Turci, díky sledu schopných a ambiciózních sultánů, se na všech frontách tlačili na Západ. Objev Nového světa přinesl pohádkové bohatství Španělsku a Portugalsku, což vyvolalo rozsáhlé přesuny v tradiční evropské ekonomice. A v žádném jiném období nebyl celý kontinent zastíněn čtyřmi takovými velikány, narozenými v jediném desetiletí – mezi lety 1491 a 1500. Podle stáří se jimi postupně stali anglický král Jindřich VIII., francouzský král František I., osmanský sultán Sulejman Nádherný a císař Svaté římské říše Karel V. Tito čtyři, někdy přátelé, častěji nepřátelé a vždy rivalové, drželi Evropu v hrsti.

Nejpestřejší osudy měl František. Když se v Cognaku 12. září 1494 narodil, zdálo se, že ho od trůnu dělí dlouhá cesta. Jeho otec Karel, hrabě z Angoulême, byl pouze prvním bratrancem panujícího krále, tehdy již chřadnoucího Ludvíka XII., který se ve svém odhodlání zajistit si mužského dědice třikrát oženil, naposledy s mladší sestrou Jindřicha VIII. Marií Tudorovnou. Francouzi byli zděšeni, že toto oslnivě krásné osmnáctileté stvoření se svůdně zlatými vlasy až po pás má být předáno bezzubému senilnímu starci stíženému dnou, třikrát staršímu než byla ona. Marie nesla svůj osud se stoickým

klidem vědouc, že nepotrvá dlouho. A měla pravdu. Po svatební noci 9. října se zničený ženich před každým, kdo byl ochoten poslouchat, vychloubal, že „dokázal zázraky“, ale nikdo mu nevěřil. Když Ludvík viděl Františka, jak se během svatebních slavností účastní soubojů na dřevce, slyšeli ho, jak mumlá: „Ce grand jeunehomme, il va tout gâcher.“¹ Zemřel na Nový rok 1515, necelé tři měsíce po svatbě – vyčerpán, jak se všeobecně věřilo, svými výkony v ložnici. Marie jen těžko skrývala, jak se jí ulevilo. Dávno byla vášnivě zamilovaná do Charlese Brandona, vévody ze Suffolku, a nyní si ho konečně mohla vzít za manžela. Učinila tak bez otálení, navzdory varování dvou anglických kněží v Paříži, že vévoda je čaroděj a má pletky s ďáblem. František se mezitím usadil na trůně. V předchozím roce se oženil s Claude, dcerou krále Ludvíka, a 25. ledna 1515 byl v remešské katedrále korunován a pomazán jako padesátý sedmý král Francie.

Jeho noví poddaní byli nadšeni. V uplynulých letech se v zemi střídali nevýrazní a nemocní panovníci; nyní tu byla impozantní postava muže, z nějž tryskala mladistvá energie. Jistý Velšan, který jej viděl na Poli zlatého sukna (Field of the Cloth of Gold) v r. 1520, jej popisuje jako muže šest stop vysokého, s neobyčejně širokou šíjí, hnědými, hladkými a upravenými vlasy, tmavým tříměsíčním voussem, oříškově hnědýma očima poněkud podlitýma krví a s pokožkou barvy řídkého mléka. Měl svalnaté hýždě a stehna, ale jeho lýtka byla slabá a křivá. Nutno říci, že nebyl v přísném smyslu slova krásný – jeho dokonale velký nos mu vysloužil přezdívku *le roi grand-nez*, ale tyto nedostatky nahrazoval půvabem, elegancí a pestrobarevným hedvábím a sametem, což jeho dvořany uvádělo v úžas. Měl vybroušené způsoby a neodolatelný šarm. Miloval konverzaci a byl schopen hovořit o jakémkoli tématu, týkajícím se věd a umění – ne snad proto, že by je všechny do hloubky studoval, ale díky své zcela mimořádné paměti. Zdálo se, že si pamatuje všechno, co kdy četl, nebo dokonce i slyšel. Stále se smál, takže bylo zřejmé, že si užívá každý okamžik svého kralování, těše se ze všech radostí, které mu

¹ Ten velký mladík, ten zničí všechno.

mohlo poskytnout – lov, slavnosti, zápasy na dřevce, a především stálá dosažitelnost libovolného množství krásných žen.

Byl bytostným člověkem renesance, s vášní pro umění a takovým bohatstvím, jež mu umožňovalo dopřávat si ji plnými doušky. Odedávna byl oslavován jako jeden z největších mecenášů své doby. Z Itálie přivedl Leonarda da Vinci a ubytoval jej v nádherných komnatách zámku v Amboise, kde ten velký muž žil až do své smrti. V různých údobích uvítal také Andreu del Sarta, Rossa Fiorentina (Francouzi nazývaného *Maître Roux*) a nespočetné další italské malíře, sochaře a dekoratéry včetně Benvenuto Celliniho, který vyřezal medailón, podle něhož Tizian později namaloval svůj slavný portrét krále. Mezi všemi byl však jeho hlavním oblíbencem Francesco Primaticcio, jehož s mimořádným úspěchem zaměstnal – zejména ve Fontainebleau, které bylo jeho oblíbenou rezidencí, vlastně opravdovým domovem, pokud vůbec nějaký měl. František byl totiž neklidná povaha a notorický stavitel. Významně zrekonstruoval zámky Amboise a Blois a postavil Chambord – nejvelkolepější ze všech loveckých zámčků, na jehož stavbě se možná podílel sám Leonardo. Ve všech můžeme opakovaně vidět jeho znak – salamandra, často obklopeného plameny; jeho legendární atribut, odolnost vůči ohni, z něj učinil dokonalý symbol vytrvalosti. V Paříži přebudoval Louvre ze středověké pevnosti na renesanční palác a osobně financoval novou radnici, aby měl plnou kontrolu nad jejím vzhledem.

A pak tu byla literatura, kterou František miloval. Úctu ke knihám zdědil po své matce Louise Savojské, která ho naučila plynně italsky a španělsky. Jeho slabým místem byla však latina, kterou nikdy dokonale neovládl. Byl osobním přítelem Françoise Rabelaise, jemuž údajně poskytl inspiraci pro jeho nezapomenutelného obra Pantagruela.² Svým hlavním knihovníkem jmenoval Guillaumea Budé, jenž se ve třidvaceti letech odřekl zhýralého a veselého života, aby se stal největším soudobým francouzským učencem. Po celé severní

² Jeho filozofie byla podle Rabelaise zakořeněna v „jisté veselosti mysli, pohroužené do pohrdání nahodilými věcmi“, ať už to znamená cokoli.

Itálii František zaměstnával zvláštní agenty pro vyhledávání rukopisů a relativně nových tištěných knih, stejně jako další, kteří pátrali po obrazech, sochách a *d'objets d'art*. V r. 1537 podepsal dekret, známý jako *Ordonnance de Montpellier*, podle kterého měla být jedna kopie každé ve Francii prodané nebo vytištěné knihy uložena v královské knihovně – tedy právo, jemuž se dnes těší *Bibliothèque Nationale*, jejímž základem se stala královská knihovna. V době Františkovy smrti se nacházelo v jeho knihovně, otevřené každému učenci, který si ji přál navštívit, přes tři tisíce svazků, z nichž mnohé byly ukradeny z knihovny Sforzů v Miláně. Další dekret – *Ordonnance de Villers-Cotterêts* z r. 1539 –, učinil z francouzštiny – spíše než z latiny – úřední jazyk země a zavedl v každé farnosti registr narozených, oddaných a zemřelých.

František pozval největšího humanistu své doby Erasma Rotterdamského, aby se stal kancléřem nové koleje pro výuku řečtiny, latiny a hebrejštiny. V Budého dopisu, naléhajícím na Erasma, aby pozvání přijal, stálo:

„Tento monarcha není jen Frank (což je sám o sobě slavný titul); je také František, první král toho jména a – jak lze předvídat – předurčený pro velké věci. Je vzdělán v literatuře, což je u našich králů nezvyklé, a má také přirozenou výmluvnost, humor, takt a příjemné uvolněné způsoby; příroda jej zkrátka vybavila nejvzácnějšími dary těla a ducha. Rád obdivuje a chválí knížata starých dob, kteří se vyznačovali ušlechtilým intelektem a skvělými skutky, a má štěstí, že je bohatší než kterýkoli jiný král na světě a rozdává své bohatství volněji než kdokoli jiný.

Erasmus byl sice polichocen a pozvání ho lákalo, ale nedovolil si nechat se přesvědčit. (Možná s tím souvisela skutečnost, že dostával pravidelnou penzi od císaře.) Pozvání bylo odmítnuto a projekt odložen. Jen o málo úspěšnější byla králova krátce existující řecká kolej v Miláně. Jeho velký vzdělávatelský úspěch naopak přišel v r. 1529, když ze zlosti Sorbonny založil *Collège des Lecteurs Royaux*, budoucí *Collège de France*. Stručně řečeno: sotva budeme přehánět, když řekneme, že moderní francouzská kultura a vše, co znamená,

má svůj počátek u Františka I., jenž byl ztělesněním renesance. Lov a boj už urozenému člověku nestačil; stejnou váhu mělo nyní i vzdělání. Před Františkem byl francouzský svět ještě převážně gotický, posedlý válkou. Za jeho vlády patřila možná válka stále k důležitým věcem – král sám byl nebojácný bojovník na válečném poli a nic tak nemiloval jako předvádět fingované bitvy pro pobavení svých přátel³ –, ale umění vytríbeného životního stylu nabývalo stále více na významu. V *Knize o dvořanovi*, kterou začal Baldassare Castiglione psát v r. 1508, ale vyšla až o dvacet let později, je to František, v němž je spatřována největší naděje, která přinese konečně Francii civilizaci. „Já věřím“, říká hrabě Ludovico, že

vedle šlechtnosti je dle mého soudu hlavní a skutečnou ozdobou ducha každého muže literární vzdělání; Francouzi naopak uznávají jen zdatnost ve zbraní, ostatní pro ně neznamena nic; a nejenže vzdělanost neoceňují, ale přímo jí opovrhují, všechny literáty považují za darmošlapy; je pro ně těžkou urážkou, když jim někdo řekne *vzdělanec*.

Juliano Magnifico k tomu poznamenal:

Máte pravdu, tento omyl je vskutku ve Francii už dlouho rozšířen, ale dopřeje-li osud, aby po nynějším králi vstoupil na trůn, jak všichni doufají, pán z Angoulême [tj. budoucí František I.], myslím, že tak jako dnes ve Francii kvete a září sláva zbraní, stejně tam v plné nádheře rozkvetne i literatura; když jsem nedávno prodléval u francouzského dvora, spatřil jsem tohoto pána a zdálo se mi, že vedle urostlé postavy a krásné tváře je v jeho zjevu tolik vznešenosti a současně lidské vlídnosti, že mu snad ani celé francouzské království nepostačí. Četní francouzští a italští šlechtici mi potom vyprávěli o jeho ušlechtilých zvycích a velkodušnosti, statečnosti a štědrosti a kromě jiného mi říkali, že nad pomyšlení miluje

³ Zvláště ambiciózní válečné divadlo se odehrálo v Amboise v r. 1518, kde šest set mužů, vedených králem a vévodou d'Alençon, hájilo modelové město proti stejnému počtu útočníků, jimž veleli vévodové z Bourbonu a Vendôme. „Byla to nejčestnější bitva všech dob“, napsal mladý maršálek de Fleuranges, „a nejvíce se podobající skutečné válce, ale každému se zábava nelíbila, protože několik bylo zabito a další vyděšení“.

a oceňuje vzdělanost, vysoce si váží všech mužů pera a odsuzuje samotné Francouze, že si tak málo váží studií...“⁴

Magnifico, jak dnes víme, se ve svých nadějích nezklamal. Nepřekvapuje, že František patří spolu s Jindřichem IV. k těm králům, které mají dnes Francouzi nejvíce v lásce. Milují ho pro jeho chvastounství, udatnost ve válce a zdatnost v ložnici. Pro barevnost a nádheru, jimiž se obklopoval a pro celou tu novou civilizaci, již po sobě zanechal. Pokrčením ramen přecházejí finanční lehkomyšlnost, která způsobila, že v červnu 1517 se jeho dluhy zhruba rovnaly ročnímu příjmu. V následujícím roce zaplatil Jindřichu VIII. 600 000 zlatých écus za navrácení města Tournai, jež bylo ostatně francouzské. Výdaje na císařské volby znamenaly vyhození dalších 400 000, zatímco setkání na Poli zlatého sukna ho přišlo na nejméně 200 000 *livres tournois*.⁵ František také sklízí obdiv za svůj nezdolný elán, s nímž vedl celoživotní zápas proti Habsburkům – ve francouzských myslích až příliš snadno ztotožňovaným s Německem, tradičním francouzským nepřítelem po příští čtyři staletí. Co mu ale jen těžko odpouštějí, je sílící perzekuce protestantů zejména v posledním desetiletí jeho vlády.

V prvním desetiletí byla nepochybně nejdůležitější ženou ve Františkově životě jeho matka Louisa Savojská. Podvakrát, když v letech 1515 a 1524–1526 válčil v Itálii, sloužila jako regentka. Ale i když byl doma, měla značný vliv – daleko větší než kterákoli z jejích snach. Další vlivnou ženou byla jeho sestra Markéta. Překrásná, elegantní, inteligentní a vznešená ve všech svých pohybech, ztělesňovala bratrovi ideál ženství. V osmnácti letech se musela provdat za vévodu d'Alençon, teoreticky „druhého šlechtice ve Francii“. Manželství se však nevydařilo – zaprvé protože d'Alençon byl „bankrotář a hlupák“, a zadruhé, protože ona byla v té době již vášnivě zamilovaná

⁴ Castiglione, Baldassare: *Dvořan*. Odeon 1978, s. 80. (Přeložil Adolf Felix.)

⁵ Zlaté écus byly skutečné peníze, zatímco *livres tournois* byly pouhou účetní jednotkou. Nedává smysl pokoušet se je převádět na dnešní měnu.

do šviháckého Gastona de Foix, vévody z Nemours, známého jako „italský blesk“. Z manželství našťestí nevzešly děti a Markéta se po Alençonově smrti v roce 1525 provdala za krále Jindřicha II. Navarského.

František byl dvakrát ženat. Jeho první manželkou, jak jsme již slyšeli, byla Claude, dcera Ludvíka XII. a Anny Bretaňské. Její jméno dosud žije v názvu švestky čili ryngle – Reine [královna]-Claude. Splnila svou povinnost a porodila Františkovi sedm dětí.⁶ Ale protože byla „velmi malá a podivně korpulentní“, kulhala a silně šilhala, nikdy ho příliš nepřitahovala. Navzdory tomu to byla hezká, přirozeně milá dívka; jistý velvyslanec hlásil, že „její vznešená mluva do značné míry nahrazuje nedostatek krásy“. Zemřela v r. 1524, ve svých dvaceti pěti letech. Druhou královou ženou, kterou si vzal po šesti letech bouřlivého mládencství, se stala Eleanor Rakouská, sestra Karla V., jež byla po tři krátké roky třetí manželkou portugalského krále Manuela I. Bohužel se však ukázalo, že ve srovnání se svou předchůdkyní neznamena žádná zlepšení. Byla vysoká a nezdravě žlutá, s vystupující habsburskou bradou a podivnou absencí osobnosti. Jistá dvorní dáma měla následně prohlásit, že „vyslečená vypadala, že má trup obryně, tak dlouhé a mohutné bylo její tělo; avšak od pasu dolů vypadala jako trpaslík, tak krátká měla stehna a nohy“. Podle jedné zprávy byla již čtyři roky před sňatkem s Františkem tělnatá, těžkých rysů, s rudými skvrnami na obličejí, „jako kdyby měla elefantiázu“. František si jí většinou nevšímal; děti neměli. Nebyla rozhodně žádnou konkurencí pro regiment manželových milenek,⁷ z nichž nejpůvabnější byla Anne d'Heilly, jedno ze třiceti dětí Viléma d'Heillyho, pana z Pisseleu („horšího než vlk“) v Pikardii. Později ji František povýšil na vévodkyni d'Etampes. Se svou sečtělostí, vysokou kultivovaností a okouzlující krásou byla – jak říkával – „la plus

⁶ Z jejich tří synů první a třetí, František a Karel, zemřeli dříve než jejich otec. Druhý, Jindřich, pojmenovaný po anglickém králi, se měl stát králem Jindřichem II.

⁷ František se do něj zřejmě pokusil naverbovat dokonce i manželku svého předchůdce, královnu Marii Tudorovnu, jež si stěžovala, že „se k ní v různých záležitostech, bez ohledu na její čest, choval dotěrně“.

belle des savants, la plus savante des belles“ (nejkrásnější z učenců, nejučenější z krásek).

I když František neválčil, byl stále na cestách. „Během celé mé mise“, napsal benátský velvyslanec, „nebyl dvůr nikdy na jednom místě déle než patnáct souvislých dní.“ Tato zpráva udiví ještě více, když si uvědomíme tehdejší logistické problémy. Kompletní dvůr potřeboval k přesunu nejméně 18 000 koní. Když král v r. 1526 navštívil Bordeaux, bylo nařízeno ustát 22 500 koní a mul. Převážně zavazadla zahrnovala zpravidla nábytek, tapisérie (kvůli teplu) a stříbrné nádobí podle poslední módy. Lze si snadno domyslet, že nalézt odpovídající ubytování představovalo stálou noční můru. Často se našly pokoje pouze pro krále a jeho dámy; ostatní byli nuceni nocovat v přístřešcích často několik mil vzdálených, nebo ve stanech. Ale jakékoli strádání museli dvořané přestát, vždy se od nich očekávalo, že budou připraveni k náročným ceremoniálům, uspořádaným velkými městy, jimiž projížděli. V Lyonu v r. 1515 Františkovi připravili podívanou na mechanického lva, sestrojeného Leonardem da Vincim. O rok později v Marseille vyplul na setkání s portugalskou lodí, vezoucí živé nosorožce, což byl dar krále Manuela papeži. Tyto královské návštěvy se však někdy neobešly bez zádrhelů; v r. 1518 musel kapitán v Brestu zaplatit sto zlatých écus „kvůli dělostřeleckým incidentům v průběhu králova příjezdu ... jako odškodnění zraněným a vdovám po zemřelých“.

František byl zděšen rozsahem nového bohatství, jež plynulo z Nového světa do pokladnic jeho švagra a rivala, císaře Karla V. Proto se rozhodl, že i on chce z něho mít svůj podíl. Poslal přes Atlantik několik velkých expedic, v jejichž důsledku mohl nárokovat Newfoundland pro Francii, spolu s městem New Angoulême na ostrově Manhattan.⁸ Toto jméno městu dal jistý Giovanni da Verrazzano, italský mořeplavec, plavící se pod francouzskou vlajkou, který se

⁸ Z New Angoulême se stala později holandská koloniální osada, pojmenovaná po r. 1625 New Amsterdam. V r. 1664 byla dobyta Angličany a přejmenována na New York.

v dubnu 1524 stal prvním člověkem od dob starých Seveřanů, jenž zhruba probádal atlantské pobřeží Nového světa mezi Novým Brunšvikem a Floridou.⁹ Jacques Cartier byl v letech 1534–1535 první, kdo popsal záliv sv. Vavřince a pobřeží řeky sv. Vavřince, ale jeho pověst těžce utrpěla poté, co zkoušky ukázaly, že zlato a diamanty, jež s sebou přivezl, jsou bezcenné. Mezitím Jean Parmentier z Dieppe, města, které se později proslavilo svým mapováním, doplul k pobřeží Severní a Jižní Ameriky, západní Afriky a v říjnu 1529 na ostrov Sumatra.

Pokud jde o náboženství, Františkova vláda se téměř přesně kryla s reformací. Původně měl sympatie pro protestantismus – dokud nepřekročil přijatelnou míru hereze –, když pro nic jiného, tak aby přidělal potíže Karlovi. (Jeho sestra Markéta měl ještě silnější reformistické tendence a byla známa, třebaže ne zcela právem, jako *la mère poule de la Réforme*.) V roce 1534 dokonce plánoval vyslat poselství do Německa, aby tak navázal přátelské vztahy s reformátory. Po celou tu dobu se však musel přít se Sorbonnou, která zůstávala přísně prokatolická a v roce 1521 publikovala ostrý odsudek Martina Luthera. V r. 1523 zašla ještě dále a – v šoku z právě vydaného francouzského překladu Nového zákona – se dokonce pokusila zakázat jakékoli překlady Písma svatého. Tentokrát ale František zasáhl. Zdůraznil, že autorem překladu není nikdo menší než mistr Jacques Lefèvre d’Etaples, vysoce uznávaný učenec, oslavovaný a vážený po celé Evropě. Jakákoli kritika jeho práce byla proto nadále zakázána.

Navzdory protichůdným názorům jsou všechny důvody se domnívat, že František by byl mohl stále nahlížet na nové hnutí se sympatiemi, nebyt toho, co vešlo do historie jako *affaire des placards*, jíž se budeme podrobně věnovat ve 4. kapitole. Vypukly rozsáhlé perzekuce a popravy a země upadla do náboženské občanské války, jež silně otrávil poslední léta králova života a měla pokračovat až do konce století, padesát let po jeho smrti. Co je však podivné – zatímco jeho

⁹ Mohl se dostat ještě dále, kdyby v r. 1528 neměl smůlu, že ho snědl jeden karibský kmen na Guadaloupe.

protestanští a katoličtí poddaní byli na kordy, *Nejkřesťanštější král* – tento zvláštní titul mu udělil papež – udržoval posledních dvacet let svého panování mimořádně přátelské vztahy s nevěřícím sultánem Sulejmanem. Je skoro zbytečné připomínat, že toto přátelství se zrodilo spíše z politiky než z náboženství, nicméně ve zbývajících částech křesťanské Evropy mělo královu reputaci těžce poškodit.

Tak jako František, ani anglický král Jindřich VIII. nebyl zrozen k tomu, aby se stal králem. Jako druhý syn Jindřicha VII. – poprvé spatřil světlo světa 28. června 1491 v Greenwichi – vyrůstal s očekáváním, že koruna připadne jeho staršímu bratru Arturovi. Pravděpodobně proto víme tak málo o jeho mládí; všichni se daleko více zajímali o Artura než o Jindřicha. Vše, s čím se musíme spokojit, je mírně komický katalog titulů, které na něj byly téměř okamžitě navrženy. Před svými druhými narozeninami byl prohlášen konstáblem doverského hradu a guvernérem pěti přístavů,¹⁰ v necelých třech letech se stal hrabětem-maršálkem Anglie a v necelých čtyřech místodržícím Irska. Ve dnech 30.–31. října 1494, stále ještě ve věku tří let, ho jeho otec přijal do britského rytířského řádu, přičemž nařídil vévodovi z Buckinghamu, aby mu – dříve, než jej bude pasovat na rytíře – připjal k pravému podpatku ostruhu. Příštího dne byl jmenován vévodou z Yorku, o měsíc později guvernérem skotského pomezí a 17. května 1495 obdržel Podvazkový řád. Navzdory těmto vyznamenáním nabyl skutečného významu teprve 14. listopadu 1501, kdy vedl procesí, které vyprovázelo mladou nevěstu jeho bratra, princeznu Kateřinu, dceru krále Ferdinanda Aragonského a Isabely Kastilské, do katedrály sv. Pavla ke svatbě. Ale až po smrti Artura, jenž zemřel v r. 1502 v patnácti letech na souchotiny, se Jindřich stal dědicem trůnu. V následujícím roce byl formálně zasnouben se svou

¹⁰ Warden of Cinque Ports – guvernéř pěti přístavů na jihovýchodním pobřeží Anglie (Hastings, Sandwich, Dover, Romney a Hythe). (Pozn. překl.)

švagrovou, již bylo nyní sedmnáct, zatímco jemu necelých dvanáct, a v r. 1506, když obdrželi zvláštní papežský dispens, byli oddáni.¹¹

Zdá se, že jeho dětství, jak před zasnubami, tak po nich, bylo noční můrou. Podle španělského vyslance, jenž přišel do Anglie v r. 1508, byl sedmnáctiletý chlapec zavřen v jediné místnosti, k níž se mohlo jít jediné přes královu komnatu. Mohl vycházet pouze do soukromého parku, a přitom jej musel provázet jeden z několika úředníků, kteří k tomu byli oprávněni. Španěl možná přeháněl – později píše, že mladý princ tráví své dny na rytířských turnajích v Richmondu –, ale Artur byl nemocný a jeho otec, který již ztratil pět ze svých osmi potomků, mohl docela dobře předpokládat, že jeho druhorozený syn možná nastoupí po jeho nejstarším, a proto musí být držen zkrátka.

Král Jindřich VII. zemřel 22. dubna 1509. Kupodivu se vůbec nepokoušel vyučit svého syna a dědice v umění vládnout. Proto měl mladý Jindřich, když ho příštího dne prohlásili králem, překvapivě chabou představu, co od své nové role může očekávat. To mu však nezabránilo, aby se jí bez rozpaků nechopil s ohromnou chutí a tak dobře, jak jen dovedl. Díky svému otci zdědil trůn bezpečnější, než byl kdykoli předtím, rozsáhlý majetek a nejlépe spravované království v celém křesťanském světě. Stejně jako jeho francouzský soupeř se vyznačoval impozantní postavou, měřící dobrých šest stop. Vždy byl skvěle oblečen. „Jeho prsty pokrývala souvislá řada prstenů s drahokamy“, psal benátský velvyslanec, „a kolem krku měl zavěšen zlatý náhrdelník s diamantem velkým jako vlašský ořech.“ Od jiného Benátčana se dochovala zpráva, že „Jeho Výsost je nejkrásnější vládce, jakého jsem kdy spatřil.“ Jindřich vypadal lépe než František a byl si toho vědom. Od počátku si však také uvědomoval ostrou rivalitu, jež mezi nimi panovala, a také věděl, že do ní vstoupil s podstatnou nevýhodou. Zatímco jeho předkové byli prostými velšskými rytíři, František pocházel z rodu králů od 10. století. Brzy po svém nástupu hlásil týž benátský vyslanec své vládě:

¹¹ Podle profesora Scarisbricka byl „její život a intelekt na takové výši, že se s ní jen málokterá královna mohla měřit“.

Jeho Výsost přišla do našeho altánku a oslovila mě francouzsky: „Pohovořme si chvíli. Francouzský král, je tak vysoký jako já?“ Řekl jsem, že přibližně ano. Pokračoval: „Je tak silný?“ Řekl jsem, že ne; a pak se dotazoval: „Jakou má nohu?“. Odvětil jsem: „Hubenou.“ Načež rozepjal kabátec a položiv si ruku na stehno, řekl: „Podívejte se sem: já mám pěkné lýtko v poměru k noze.“

V úloze stavitele se Jindřich Františkovi nemůže rovnat. Snažil se usilovně, nejprve svým palácem v Bridewellu, z něhož se pak stalo vězení, a pak dalším v Oatlands v Surrey. Teprve když byla tato dvě díla hotova, začal pracovat na paláci Nonsuch, poblíže Ewellu, největší a nejvelkolepější stavbě ze všech, z níž chtěl mít výkladní skříň tudorovského bohatství a moci – a soupeře, jak doufal, Františkova Chambordu. Avšak běda, zatímco sláva Chambordu trvá dál, z Nonsuche nezůstal kámen na kameni. Jindřichovou jedinou velkou budovou, jež stále stojí, je palác St. James v Londýně. Ale i kdyby všechny jeho stavby odolaly zubu času, stejně by nesahaly ani po kotníky tomu, co František vybudoval v Paříži, Fontainebleau a na březích Loiry.

Avšak pokud jde o fyzickou zdatnost a intelektuální schopnosti, zdá se, že se Jindřich v mládí mohl francouzskému králi více než rovnat. Byl fenomenální jezdec na koni. Tvrdilo se, že při lovu vystřídal zpravidla osm až deset koní za jeden den. Zápasil, hrál tenis, oštěpem hodil dál než kterýkoli z jeho dvořanů. Na turnajích byl připraven zápolit s kterýmkoli rytířem ve svém království. Když se se svými lučištníky cvičil ve střelbě z luky, „rozštípl značku uprostřed a všechny překonal.“ Vyznal se ve vědách a o nic méně v teologii. Mluvil plynule francouzsky, skoro stejně dobře latinsky a díky Kateřině byla jeho španělština lepší než jen lámaná. Udržoval těsný kontakt s Erasmem, díky němuž měl přehled o vývoji evropské kultury. Za jasných nocí vystupoval se sirem Thomasem Morem na střechu paláce, aby studoval hvězdy.

Nade vše ale miloval hudbu. Pravidelně zaměstnával cizí i anglické hudebníky, mezi nimi slavného Dionisia Mema, kdysi varhaníka u sv. Marka v Benátkách. Sám hrál výborně na spinet. Byl znameni-

tým zpěvákem, napsal několik milostných písní,¹² při jejichž zpěvu se sám doprovázel na loutnu, a přinejmenším dvě mše, obě o pěti částech. Ty vycházely přímo ze srdce, protože Jindřich byl hluboce a upřímně věřícím člověkem, který se přinejmenším jednou denně účastnil mše. Představoval ve skutečnosti podivnou kombinaci katolíka a puritána. Byl to on, kdo zašitil vydání bible v angličtině a nařídil, aby byla v každé farnosti jedna kopie „pro všechny, aby si z ní přečetli, co chtějí“. Ale byl také prvním anglickým obrazoborcem, který nahrazoval krucifixy v kostelích královskými znaky, přičemž škoda, kterou napáchal na anglickém umění a literatuře zrušením klášterů, se nedá vyčíslit. Jeho spor s katolickou církví neměl doktrinární, ale v zásadě osobní povahu. Šlo o konflikt s mediceským papežem Klementem VII., který odmítal souhlasit s anulováním jeho manželství, z čehož se pro Jindřicha stala záležitost prvořadého významu. V této době upřímně věřil, že manželství se ženou mrtvého bratra je porušením kanonického práva, a že Kateřinina marná snaha dát mu syna – po nesčetných potratech a porodech mrtvých dětí – je důkazem nepřítomnosti boží. Ale i po založení anglikánské církve se stále považoval za zastávce katolicismu. Vždy věřil, že pravdu má on, a nikoliv papež, a že to byl on, nikoliv Klement, kdo je nástrojem boží vůle.

Pouze pokud šlo o vládnutí, prozrazoval Jindřich jistý nedostatek sebedůvěry. Spokojil se s tím, že přenechal většinu politických rozhodnutí třem vrcholně kompetentním politickým poradcům. Následovali po sobě v rychlém sledu a každý z nich získal více moci než kdokoli jiný v celé éře tudorovské dynastie. První byla jeho manželka Kateřina Aragonská, o níž uvedeme více v následující kapitole. Po ní následoval Thomas Wolsey, narozený v Ipswichi asi v r. 1473. Dlouho se mělo za to, že byl synem místního řezníka, a to patrně díky zlým historkám, které o něm za jeho života záměrně rozšiřovali jeho nepřátelé. Ve skutečnosti je pravděpodobnější, že jeho otec byl

¹² Nikoliv však píseň „Greensleeves“, s níž je všeobecně spojován, protože ta skoro určitě pochází až z alžbětinské doby.

prosperujícím obchodníkem se sukrem. Jisté nicméně je, že v r. 1507 vstoupil do služby krále Jindřicha VII., který jej krátce poté jmenoval královským kaplanem. V r. 1514 měl již ve vládě hlavní slovo a v následujícím roce, tedy v době, kdy teprve nedávno překročil čtyřicetku, se stal arcibiskupem v Yorku a kardinálem. Příštích patnáct let byl po králi nejmocnějším mužem v Anglii. Ale jeho štěstí netrvalo věčně. I když vynaložil veškeré své úsilí, Wolsey naprosto selhal v otázce zrušení Jindřichova manželství. Upadl proto do nemilosti a byl zbaven vládních postů. Byl obviněn z velezrady, ale zemřel přirozenou smrtí dříve, než se mohl hájit.

Třetím Jindřichovým rádcem byl Thomas Cromwell, který vskutku pocházel ze skromných poměrů – byl synem kováře a hostinské. Přibližně od roku 1516 do roku 1530 byl členem Wolseyho domácnosti a v r. 1529 jeho tajemníkem, což byl ale rok kardinálova pádu. O necelý rok později nahradil Cromwell svého mistra v králově přízni a důvěře. Když Jindřich uskutečnil nejosudovější krok své vlády, a to rozchod s Římem, aby se rozvedl s královnou Kateřinou, oženil se Annou Boleynovou a následně se ustanovil hlavou anglikánské církve, byl to Cromwell, nikoli Wolsey, který to vše zařídil. Hrál také klíčovou roli při rušení klášterů, se kterým se začalo v r. 1536. Ale jeho život měl skončit ještě horším potupením než v případě jeho předchůdce. Wolsey alespoň zemřel ve své posteli, zatímco Thomas Cromwell byl v červenci 1540 stát na Tower Hill.

V prvních letech Jindřichovy vlády ho jeho poddaní milovali, považující jej za vítaný protipól jeho lakotného starého otce. A navzdory excesům a surovostem z pozdějších let mnoho z oblíbenosti přetrvávalo. Šestnácté století nebylo tak snadné šokovat jako dnešek; popravy – obvykle veřejné – patřily k docela běžným událostem. Anna Boleynová nebo Kateřina Howardová, dvě manželky, jež král nechal popravit, vzbuzovaly málo sympatií. Obě byly všeobecně považovány za nevěrné – a v Kateřinině případě skutečně divoce promiskuitní. Pokud jde o rozvod, každý chápal, že mužský dědic je jedinou zárukou budoucí stability. A jelikož bylo známo, že papežovo odmítnutí udělit dispens mělo čistě politické pozadí, neboť

Klement VII. se neodvažoval urazit císaře Karla, synovce královny Kateřiny, nikdo nemohl vinit Jindřicha, že vzal právo do vlastních rukou. Měl skutečně štěstí, že jeho „velká věc“ – zbavit se Kateřiny – se časově tak šikovně kryla s počátkem reformace. Bylo mnohem snazší přít se s Římem, když polovina severní Evropy dělala totéž.

Nepochybně díky své pozoruhodné manželské historii má Jindřich pověst velkého milovníka žen. Ve skutečnosti se zdá, že tomu bylo naopak; ani na tomto poli se nemohl vyrovnat svému rivalovi Františkovi. Jsou známy dvě jeho milostné aféry. Z jedné – s Elisabeth Blountovou, dvorní dámou královny Kateřiny – vzešel syn, jehož Jindřich následně uznal a učinil z něj vévodu z Richmondu. Druhá – se sestrou Anny Boleynové Marií – byla možná také plodná, ale jistota dosud schází.¹³ Ze všech svých manželek miloval patrně pouze Annu, třebaže i s ní byl dost často postižen impotencí, a dokonce i její hlava skončila na špalku.¹⁴ S Annou z Cleve byl vůbec neschopen obstát jako muž. Na ostatní čtyři nahlížel s jistými rozdíly jako na potenciální matky. Problém nástupnictví ztratil lehce na naléhavosti, když se Janě Seymourové narodil v říjnu 1537 budoucí král Eduard VI. Ovšem vzhledem k míře dětské úmrtnosti té doby byli potřební dva nebo tři synové, aby bylo nástupnictví zaručeno. Eduard měl před sebou ve skutečnosti jen šestnáct let života a na rozdíl od prince Artura neměl mladšího bratra, jenž by jej mohl nahradit. Je sotva nutné zdůrazňovat, že v Jindřichových očích princezny v tomto ohledu adekvátní náhradu nepředstavovaly. Anglie nikdy neměla panující královnu, s výjimkou Matyldy z 12. století, jejíž vláda, většinou vyplněná boji s králem Štěpánem o korunu, byla přinejlepším nevýrazná.

¹³ Důležitost Jindřichovy aféry s Marií naneštěstí znamenala, že byl od té doby přísně vzato spřízněn s její sestrou ve stejném stupni příbuzenství jako s Kateřinou; jestliže mu zákon zakazoval Kateřinu, zakazoval mu také Annu. Volil proto banální námitku, aby se dostal z potíží, i když tím uspokojil kromě sebe jen málokoho.

¹⁴ Existují důvody věřit, že v r. 1535 ji Jindřich vážně podezíral z čarodějnictví. Jaký jiný důvod impotence mohl být u muže tak vitálního a silného, za jakého se považoval?

Po většinu svého života byl Karel V. daleko nejmocnějším mužem civilizovaného světa. Narodil se v Gentu v r. 1500, tudíž nejpozději ze všech čtyř princů. Byl vnukem císaře Maxmiliána a synem Filipa Sličného Rakouského a Johany Šílené z Aragonu a Kastilie. Nezdědil charakteristické vlastnosti ani jednoho ze svých rodičů. Vypadal nehezky a neohrabaně, máje typicky habsburskou vystouplou bradu a protažený spodní ret, a byl si toho plně vědom. Říkával se smíchem, že si nemůže pomoci, aby nebyl ošklivý, ale protože ho malíři obvykle vymalují ošklivějšího, než je, bývají cizinci, kteří ho vidí poprvé, příjemně zklamáni. Trpěl také silným koktáním. Byl vážný a hluboce věřící; člověk nemá nikdy pocit, že se těšil ze své vlády podobně jako František a Jindřich a je vskutku pochybné, zda ho taková myšlenka vůbec napadla. Hýření a slavnosti, zářící samet a brokát, to nebylo nic pro něj; přinejmenším v mládí jedl skromně a obvykle sám,¹⁵ a třebaže zřejmě nastávaly chvíle, kdy byl nucen obléci vznešený šat – jako např. když ho ve věku třiceti tří let namaloval Tizian –, vždy se zdá, že jaksi není ve své kůži. Teprve na mistrově třetím a posledním portrétu, namalovaném o patnáct let později, vypadá uvolněně. Byl tehdy oblečen celý v černém a pouze Řád zlatého rouna na prsou mu propůjčoval odlesk nádhery.

Kromě náboženství dominovala v jeho životě – jak jinak – politika. Ve srovnání s Jindřichem a Františkem byl o něco méně inteligentní a mnohem méně kultivovaný, ale daleko pilnější. Na rozdíl od nich se nijak zvlášť nezajímal o literaturu. Nejzávažnější knihy se tehdy stále ještě psaly v latině, přičemž jeho znalost tohoto jazyka, podobně jako u Františka, byla překvapivě slabá. Jako chlapec hlтал *Mémoires* Oliviera de la Marche, příslušníka burgundského dvora v 15. století, jehož nečekaně lascivní historky o rytířství a husarských kouscích tehdejších vévodů si získaly ve dvorských kruzích obrovský úspěch. Ve svém pozdějším životě věnoval tu trochu času, jež mu

¹⁵ Výjimkou byla večeře, jíž Karel ve svém mládí pohostil kapitolu Zlatého rouna. Většina rytířů se následně nedostavila na nešpory, protože toho buď nebyli schopni, nebo seděli ještě u stolu – možná obojí.

zbývala, hudbě, kterou vždy vášnivě miloval. Hrál na spinet, flétnu a několik dalších nástrojů a zpíval prý jako anděl.

Zdědil větší drzavy než jakýkoli jiný panovník v dějinách Evropy. Na prvním místě to bylo burgundské Nizozemí, které mu připadlo po jeho babičce Marii Burgundské a kde strávil dětství. Protože oba jeho rodiče odešli ze Španělska, když byl ještě dítě, byl svěřen do opatrování Markéty z Yorku, bezdětné vdovy po burgundském vévodovi Karlu Smělém a sestry anglických králů Eduarda IV. a Richarda III. Po její smrti převzala Karlovu výchovu otcova sestra Markéta Rakouská, rovněž po dvou manželstvích bezdětná, jež vládla jako regentka do jeho patnácti let, kdy převzal vládu sám. Jeho otec Filip byl dávno po smrti, matka Johana, třebaže již beznadějně šílená, byla stále formálně královnou Kastilie, kde jako regent vládl její otec Ferdinand Aragonský. Krátce po jeho smrti v r. 1516, zaviněné údajně vodnatelností způsobenou afrodisiaky, jež mu dávala jeho druhá manželka Germaine z Foix v naději,¹⁶ že se jí tak podaří otěhotnět, byl Karel prohlášen králem nejenom Aragonie a Kastilie, ale také Neapolska, Sicílie a Sardinie. V lednu 1519 zemřel na těžkou mozkovou mrtvici ve věku 59 let jeho děd Maxmilián. Jelikož císařství zůstalo volebním útvarem, následnictví jeho vnuka nebylo v žádném případě předem rozhodnuté. Karel však byl odhodlán si jej zajistit za každou cenu, když pro nic jiného, tak aby zamezil převzetí císařského titulu Františkem, zprvu podporovaným tehdejší papežem Lvem X. Z Karlova hlediska by Františkova volba znamenala katastrofu. Předznamenala by konec jeho nadějí na opětné získání Burgundska a mohla by dokonce zpochybnit dědičnou habsburskou držbu německých a rakouských zemí. Ale naštěstí pro Karla nenáviděli němečtí kurfiřti představu francouzského císaře skoro stejně jako on sám. Pohádkově bohatá vlivná bankéřská rodina Fuggerů z Augšpurku položila na stůl tolik měšců, kolik bylo zapotřebí, takže

¹⁶ Byla neteří Ludvíka XII. Podle Prudencia de Sandovala, biskupa z Pamplony, naučila do té doby asketické španělské grandy potěše z dobrého jídla, které si někteří z nich oblíbili tak, že na to zemřeli.

Karel byl jednomyslně zvolen císařem Svaté říše římské. Celá operace ho patrně stála více než půl milionu zlatých. Zadlužený zůstane až do konce života.

Maxmilián o něm nikdy neměl velké mínění. Říkal, že nebýt chlapcovy lásky k lovu, zpochybnil by jeho původ. Nijak se netajil tím, že jednoznačně dával přednost Karlovu mladšímu bratru Ferdinandovi, jenž byl se svými uhlazenými způsoby, šarmem a družností z obou bratrů daleko přitažlivější a ostatně i lépe vypadal. Ve skutečnosti to mohlo být také tak, že dědečkovy odmítání bylo příčinou obtíží, které Karel vždy měl se svými německými poddanými, k jejichž jazyku si nikdy nenašel vztah. Jeho první řečí byla francouzština a od dětství ovládal také plynně vlámsčinu, jež ovšem v této době nebyla považována za „kultivovaný“ jazyk. Když poprvé ve věku sedmnácti let přijel do Španělska, aby vznesl nárok na své následnictví, neznal ještě ani slovo španělsky, třebaže se španělština měla rychle stát jeho druhou řečí. Nazýval ji „svatým“ jazykem a používal ji vždy, když mluvil se svou ženou a dětmi anebo jim psal (i když bratrově rodině psal francouzsky). Často bývá citován jeho výrok, podle něhož mluvil francouzsky s přáteli, německy se svými koni, italsky s metresami a španělsky s Bohem.¹⁷

Jakkoli se to může zdát podivné, Karel strávil celé své rané mládí ve Flandrech, aniž jedinkrát navštívil staré habsburské země. Nyní, jako doplněk jeho již tak rozsáhlých držav, mu s volbou císařem připadla celá stará država Habsburků, sestávající z nynějšího Rakouska, Německa a Švýcarska. O něco málo později měly přibýt ještě Milánsko, Čechy a západní Uhry. Pro muže, jehož většina lidí považovala – chybně, jak se mělo ukázat – za jen skromně nadaného člověka prostředních schopností, to znamenalo pořádné dědictví. Brzy se rozumně rozhodl svěřit středoevropskou část říše svému bratru arcivévodovi Ferdinandovi, navzdory skutečnosti, že se jeho bratr narodil

¹⁷ V zájmu spravedlnosti je nutno dodat, že táž poznámka bývá připisována Fridrichu Velikému, i když je vysoce nepravděpodobná; milenky nebyly Fridrichovou silnou stránkou.

a vyrostl ve Španělsku a až do svého osmnáctého roku nikdy na půdu staré říše nevstročil. V r. 1521 Karel oženil Ferdinanda s Annou, sestrou uherského a českého krále Ludvíka, který si v příštím roce vzal jeho a Ferdinandovu sestru Marii. Znamenalo to, že pokud by měl Ludvík zemřít bez dědice, říše by se rozšířila až k hraničním slovanského světa a Karlovo postavení vůči osmanské hrozbě by bylo alespoň do určité míry posíleno. Ale i tak jeho život obnášel skoro neustálé cestování, což představovalo na počátku 16. století velmi nepohodlnou a vyčerpávající záležitost i pro císaře. Jezdil všemi směry, zejména mezi Španělskem a Nizozemím, ale také do Itálie, Francie, Anglie a dokonce do severní Afriky. Cestoval oběma směry podél Rýna, přes Württembersko, Bavorsko a Rakousko. Celkově strávil pravděpodobně několik let na cestách a několik měsíců na moři.

Krátce po zvolení císařem se jeho rozsáhlé državy dále rozšířily. V průběhu jednoho desetiletí porazil Hernando Cortés aztéckou říši v Mexiku a Francisco Pizarro rozvrátil peruánskou říši Inků. Během jednoho či dvou let začaly španělské galeony přivážet přes Atlantik do Španělska obrovské bohatství. Tyto úspěchy, ve spojení s obeplutím zeměkoule Fernandem Magalhãesem v r. 1522, neponechávaly císaře na pochybách o jeho vyvolení (Magalhães byl Portugalec, ale Karel poskytl všech pět lodí a většinu potřebných peněz). Bylo zřejmé, že Bůh rozhodl, aby byl vládcem křesťanstva.

Karlova volba císařem vtáhla Španělsko do srdce Evropy. Španělští vojáci měli od té doby bojovat v Německu a Nizozemí, španělští spisovatelé a filozofové se napájeli novým humanismem Erasma a jeho následovníků. V téže době si Španělsko jasně uvědomovalo, že je jedinou pevnou skálou pravé víry, základní oporou proti ohavným protestantským herezím, propukajícím na severu kontinentu. Snad ještě větší význam měla okolnost, že volba vyústila do polarizace kontinentální Evropy. Francouzský král František byl nyní jako ve svěráku, doslova obklíčen císařstvím; Karel naopak zjistil, že je vládcem rozdělených držav, jejichž dvě části od sebe odděloval nepřátelský stát. Výsledek se dal předvídat – celoživotní zápas mezi oběma muži o nadvládu v Evropě a kontrolu nad západním Středomořím.

Nový císař měl dva základní cíle. První se týkal vévodství burgundského. Nástupem Karla Smělého v r. 1467, posledního ze čtyř velkých vévodů,¹⁸ se Burgundsko spolu s Benátkami stalo nejmocnějším státem na kontinentě. Jistě, vévoda byl vazalem, jenž skládal hold francouzskému králi za své vlastní vévodství spolu s Flandrami a Artois, a císaři za zbytek. Ale jeho dvůr byl skvělejší než jich obou a když jej jeho současníci nazývali „velkovévodou Západu“, zdálo se, že zcela po zásluze. Vévoda Karel, jakkoli nepochybně udatný, měl také nebezpečně vysoké ambice. Vrhł se pošetile sám do boje proti Francii, přičemž utrpěl sérii porážek, až byl zabit v bitvě u Nancy v r. 1477. Většina z jeho držav následně připadla francouzské koruně. Císař jako vnuk Marie Burgundské a pravnuke Karla Smělého nikdy nezapomněl na svou burgundskou krev a byl odhodlán učinit z vévodství to, čím bylo pouhé čtvrt století před jeho narozením, když plnilo rovněž neocenitelnou roli jako nárazníkový stát mezi Francií a Německem. Ještě v r. 1548 ve svém politickém testamentu ukládal synu Filipovi za úkol, aby nikdy nepřestal nárokovat *nuestra patria* – „naši vlast“.

Jeho druhý cíl měl stále jen podobu snu; ale byl to sen, o němž věřil, že by se mohl snadno uskutečnit. Toužil dobýt zpět starobylé východní císařství. Dosud žili staří mužové, kteří pamatovali onen strašný den v r. 1453, kdy Konstantinopol padla do rukou mladého sultána Mehmeda II. a byzantská říše po více než jedenácti stoletích zanikla. V západní Evropě na tuto porážku mnozí stále bolestně vzpomínali. Již v r. 1396, ve snaze zachránit ke zkáze odsouzené město, padl do zajetí Karlův praprapradědeček Jan Nebojácný, když sultán Bajezid I. u Nikopole na Dunaji rozdrtil křesťanskou armádu, jež se svými přibližně sto tisíci muži reprezentovala největší vojsko, jaké kdy vytáhlo proti nevěřícím. A nebyl to v mnohem méně vzdálené minulosti jeho rival František, který – když sháněl podporu

¹⁸ Jednalo se o Filipa Smělého (*le Hardi*, 1363–1404), Jana Nebojácného (*Sans Peur*, 1404–1419), Filipa Dobrého (*le Bon*, 1409–1467) a Karla Smělého (*le Téméraire*, 1467–1477).

pro císařskou volbu – prohlásil, že pokud by uspěl, pak by byl do tří let buď mrtev, anebo v Konstantinopoli? Sultán Sulejman patřil ke vsutku udatným válečníkům, ale nebyl důvod si myslet, že by ho spojené síly křesťanského Západu nedokázaly porazit.

Potíž spočívala – jak Karel dobře věděl – v tom, že nešlo v první řadě o vlastní vojenskou sílu. Ve Španělsku, díky dlouhým letům muslimské okupace, muži stále vážně diskutovali o nové křížácké výpravě. Ale v severní Evropě v hloubi duše věděli, že to nepřichází v úvahu. Křížácké výpravy spadaly do dávných dob feudální Evropy. Nyní byl kontinent rozdělen na různé státy a národy, které reformace hrozila oddělit ještě hlubším příkopem, takže pro takovou výpravu potřebné politické jednoty již nebylo možné dosáhnout. Z téhož důvodu se o to nikdy ani nepokusil. Karla nadále zaneprázdnňovaly evropské záležitosti a náboženské spory, jimiž byl jako hluboce zbožný křesťan posedlý. Proto se císař a sultán spolu neměli nikdy utkat. Karel nikdy nevstoupí do Konstantinopole, Sulejman nikdy neobsadí Vídeň či Řím.

Zajímal se Karel o ženy? Ne jako František, ba ani jako Jindřich. (Sulejman spadá ze známých důvodů do samostatné kategorie.) Pracoval příliš tvrdě, příliš mnoho cestoval a vášnivě miloval svou křehkou a překrásnou portugalskou manželku Isabelu. Z jeho čtyř nelegitimních dětí se tři narodily dávno před sňatkem a čtvrté, z něhož se měl stát slavný don Juan d'Austria, hrdina bitvy u Lepanta, se narodilo zpěvačce jménem Barbara Blombergová v den narozenin jeho otce, 24. února 1547, osm let po Isabelině smrti.

Karel byl jediný ze čtyř knížat, jenž abdikoval, a to postupně: nejprve se vzdal Neapolska a Sicílie, poté Nizozemí a nakonec Španělska. Fyzicky a duševně vyčerpán a mučen dnou se uchýlil do kláštera Yuste v Extremaduře, kde 21. září 1558 zemřel na malárii.

Sultán seděl na velmi nízké pohovce, pokryté nádherně vyhotovenými koberci a polštáři. Vedle něj ležel luk a šípy... Naznačili jsme políbení ruky

a byli vedeni podél zdi, která stála proti jeho místu, dávající si pozor, aby-
chom se k němu neobrátili zády. V místnosti se nacházeli vysoce postavení
úředníci, oddíly císařské gardy, sípahíjové¹⁹ a janičáři...

Pohledme nyní na obrovské moře turbanů s nesčítnými záhyby z nejbě-
lejšího hedvábí, zářivé obleky všech druhů a barev, a všude třpyt zlata,
stříbra, hedvábí a saténu. Slovy nelze postihnout dojem z této pozoruhodné
podívané; nikdy jsem neviděl krásnější ceremoniál. Nejvíce mě
ale udivily klid a kázeň davu. Janičáři, nastoupení stranou od ostatních
jednotek, stáli tak tiše, že jsem přemýšlel, zda jsou to vojáci, nebo sochy,
dokud jsem je – jak mně bylo doporučeno – nepozdravil, a oni se mně
mírně neuklonili.

Takto popisuje velvyslanec arcivévody Ferdinanda u Vysoké Porty
Ghislain de Busbecq dvůr posledního, a zřejmě největšího a nezpochybnitelně
nejbohatšího příslušníka našeho kvartetu. Osmanský sultán Sulejman, jehož
obvykle nazýváme „Nádherný“, stojí poněkud stranou ostatních tří. Především
šlo o muslima, jenž se naprosto nestaral o římskou církev. Jeho poddaní Turci
přišli poměrně nedávno do země, která nyní nese jejich jméno: první vlna tureckých
nájezdníků, Seldžuků, vpadla do Malé Asie teprve v r. 1071. Byzantský císař
Rómanos IV. Diogenés osobně vedl proti nim vojenskou výpravu, ale byl v témže
roce na hlavu poražen a zajat v bitvě u Mantzikertu. Seldžucký vůdce Alp Arslan,
jehož kníry byly údajně tak dlouhé, že si je při lovu musel zavazovat kolem
hlavy, s ním jednal vlídně a poslal ho s doprovodem zpět do Konstantinopole,
ale porážka se odčinit už nedala. Koncem století se Turci rozšířili po celé
Anatolii, přičemž pouze část pobřeží zůstala v byzantských rukou.

Po Seldžucích zůstalo mimořádné architektonické dědictví, z něhož mnoho
přečkalo do naší doby: nádherné mešity, mosty vzletné elegance a překrásné
karavanseraje každých třicet kilometrů podél hlavních tras karavan. Dlouho
však Seldžukové nevládli, protože jejich vojsko zničili v r. 1243 Mongolové.
Během následujících chaotických let povstalo z trosek jisté množství tureckých
státeků,

¹⁹ Jezdci.

některé z nich sotva větší než kmeny, které reprezentovaly. K nim patřil stát mladého válečníka jménem Osman, který se po bleskovém vojenském tažení prohlásil za vládce starověké Bithýnie, tvořící západní výspu Anatolie. V r. 1354 překročil jeho vnuk Sulejman paša Dardanely a dobyl pevnost Gallipoli, první tureckou základnu na evropské pevnině. Téměř současně Osmané – jak se jim začalo říkat – zahájili vytrvalý postup, na jehož vrcholu, téměř přesně o století později, v úterý 29. května 1453, jedenadvacetiletý Mehmed II., po jednom z největších obléhání města v dějinách, vtáhl triumfálně do Konstantinopole.

Sulejman byl Mehmedovým pravnukem. Narodil se několik málo týdnů po Františkovi, patrně 6. listopadu 1494, v Trebizondu (moderním Trabzonu) na pobřeží Černého moře. Právě za jeho vlády dosáhla osmanská říše, jakkoli měla trvat ještě tři a půl století, vrcholu své politické, vojenské a ekonomické síly. V době jeho smrti Osmané ovládali velkou část východní Evropy a středního Východu spolu se severní Afrikou až po Alžír, zatímco jejich flotila kontrolovala většinu Středozemního moře, Rudého moře a Perského zálivu. Pro anglického Jindřicha se sultán nacházel zpravidla příliš daleko, aby se ho musel vážně obávat. Ale nad Františkem i Karlem se jeho hrozivý stín vznášel po celou dobu jejich vlády. Pokud je známo, neexistují žádné Sulejmanovy portréty, pořízené za jeho života. Ale máme k dispozici několik popisů, většinou od Benátčanů, jež umožnily Albrechtu Dürerovi, aby nakreslil, resp. Tizianovi, aby namaloval jeho portrét. „Je vysoký, ale štíhlý“, napsal benátský velvyslanec Bartolomeo Contarini, „a má jemnou pleť. Jeho nos je poněkud příliš dlouhý a orlí, rysy má jemné. Má náznak kníru a krátkou bradku. Jeho celkový zjev je příjemný, třebaže je poněkud bledý.“ Snad příjemný, ale oba portréty ukazují celkem zřetelně, že působil také hrozivě. Příliš velký turban vražený do očí způsoboval, že se zdál být stále zamračený.

Když Sulejman ve věku 25 let usedl na osmanský trůn, byl již zkušeným vládcem. Jako patnáctiletý byl jmenován správcem Kaffy, velkého obchodního střediska na Krymu, kde zůstal tři roky. Následně